

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Мацієвич Т.О.

Херсонський національний технічний університет

Встановлено, що фінансові інструменти, використані для контролю за забрудненням навколишнього середовища та раціональним використанням природних ресурсів, сприятимуть в реалізації екологічної політики країн Євросоюзу. Обґрунтовано доцільність адаптації екологічного законодавства України щодо норм законодавства ЄС, уточненні та запровадженні поняття, фінансові інструменти регулювання екологічних відносин у вітчизняну практику. Усе це реалізує процес оптимізації фінансового забезпечення реалізації екологічної політики в Україні, підвищить ефективність функціонування систем фінансування, сприятиме формуванню коштів для фінансування природоохоронних програм та заходів. Акцентовано увагу на необхідності виконання зобов'язань Україною у рамках Угоди про асоціацію щодо приведення екологічних стандартів виробництва до вимог ЄС, що дасть можливість наблизитися до стандартів ЄС та покращити стан довкілля в Україні.

Ключові слова: екологічна політика, глобальне потепління, фінансове забезпечення реалізації екологічної політики, екологічні податки, екологічні програми.

Постановка проблеми. Збільшення концентрації парникових газів, яке спричиняє «позитивний» вплив на енергетичний баланс, що призводить до потепління або охолодження кліматичної системи. В результаті цього різні екосистеми опиняться під загрозою зникнення. Водночас повністю не вирішеними залишається питання досягнення балансу між економічними та екологічними пріоритетами провідного принципу розвитку екологічної політики ЄС. У рамках цих світових центрів протягом останніх років здійснюється активний пошук виходу з екологічної кризи, ухвалюються відповідні законодавчі рішення, створюються комісії, допоміжні органи і структури, що контролюють реалізацію завдань сфери екології. Відповідно у контексті збереження екосистеми важливим компонентом є узагальнення теоретичних концепцій і практичного досвіду фінансового забезпечення реалізації екологічної політики в зарубіжних країнах та сформулювати пропозиції щодо його удосконалення враховуючи зміни клімату та глобальне потепління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансового забезпечення екологічного спрямування присвятили дослідження такі вчені, як: С. В. Березюк, В. Г. Боронос, А. А. Горелов, О. Колонова, В. Міщенко, І. Д. Скляр. Аналіз енергетичних стратегій країн ЄС досліджували Г. Г. Гелетуша, Т. А. Железна, А. К. Праховнік. Проте існуючі дослідження мають переважно фрагментарний характер, не надаючи цілісної узагальної картини щодо теоретико-методологічних засад удосконалення забезпечення реалізації екологічної політики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Обґрунтувати перспективи альтернативного фінансового забезпечення державної екологічної політики з метою імплементації інструментів фінансового забезпечення реалізації екологічної політики зарубіжних країн в українську практику.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є систематизований розгляд глобальних екологічних проблем сучасності.

Виклад основного матеріалу. Ідея докорінної реформи системи екологічних податків (ETR –

Ecological Tax Reform) у розвинених країнах виникла наприкінці ХХ століття [1]. Вираженням цієї ідеї є Ecotax – концепція побудови податкової системи з пріоритетом збереження навколишнього природного середовища. Майже усі розвинені країни визнали її провідною і намагаються гармонізувати національні законодавства в даній сфері. Ecotax – це політика впровадження спеціалізованих податків. Така політика може бути своєрідним доповненням, альтернативою регуляторному підходу в оподаткуванні.

Усі країни Європейського союзу впроваджують різні податки та збори. Серед них наявні екологічні. Їх зазвичай вводять з фіскальних причин. Застосовують диференціацію у податках. Здебільшого, у транспортному секторі (наприклад, у Німеччині, Нідерландах, Норвегії, Швеції найбільші податки накладаються на ті види транспорту, що забруднюють довкілля найбільше), або просування певних енергопродуктів і підтримка відповідних секторів економіки (наприклад, нижчі податки на дизель порівняно з бензином у країнах, де вантажоперевезення відіграє важливу роль).

У різних країнах вони мають різні назви: платежі, збори, плата, податки, хоча це різні назви одного і того ж економічного інструменту. Порівняльна характеристика податків і зборів у деяких країнах світу, наведена у табл. 1.

Німецький досвід в сфері реалізації високих стандартів енергоефективності виявився вельми успішним і навіть став моделлю для наслідування для країн-учасниць ЄС. Завдяки постанові про енергозбереження, а також іншим заходам, спрямованим на підвищення енергоефективності житлового сектора, в Німеччині вдалося збільшити запаси енергії і скоротити викиди парникових газів CO₂ [2, с. 103].

Через значне забруднення атмосфери Данія, Нідерланди, Швеція ввели екологічний податок, його розраховують залежно від вмісту вуглецю та кількості CO₂ при спалюванні нафтопродуктів [3]. Цей податок має подвійну перевагу: він збільшує ціну на енергію, стимулюючи енергозбереження, а також забезпечує збір коштів на національні потреби, спрямовані на зменшення викидів парникових газів.

Таблиця 1
Порівняльна характеристика податків і зборів
у деяких країнах світу

Назва податків і зборів	Країни					Хто платить, роботодавець, громадянин
	Великобританія	Франція	Німеччина	Данія	Швеція	
Плата за викиди шкідливих речовин	+	-	+	-	-	роботодавець
Податок на викиди шкідливих речовин	-	+	+	+	+	фізична особа
Збір за викиди шкідливих речовин	-	-	-	-	-	роботодавець

* Розроблено автором

Щодо екологічного податку (плата) на продукт (нафтопродукти, шини та ін.), що зумовлює забруднення в процесі виробництва, його споживання чи утилізації. Неправильна утилізація шин може в деяких випадках являти собою потенційну загрозу для здоров'я людини (наприклад, небезпека пожеж) і збільшувати екологічні ризики. Поточна оцінка цих історично утворених запасів на всій території ЄС становить 5,5 млн. тонн [4]. В Україні така статистика відсутня, однак враховуючи наші розрахунки з обсягу українського ринку, такі запаси є значними для початку процесу становлення утилізаційних виробництв.

Різниця у структурі, методах застосування національних екологічних податків, на думку С. В. Березюк [5], є важливим чинником для розробки заходів з гармонізації екологічних податків країн-членів ЄС. Закономірним є впровадження екологічних податків, здатних регулювати своєрідну для країни сферу діяльності або специфічно впливати на навколишнє середовище.

Таким чином, в зарубіжних країнах до групи екологічних податків належить усі екологічні податки, платежі та збори. А, визнання податку або платежу екологічним залежить не від його назви, а від того, чи стосується база оподаткування до навколишнього природного середовища і чи стягнення даного податку впливає на природокористування.

У країнах Євросоюзу використовують податки за забруднення атмосферного повітря, «шумові забруднення», на відходи нафтопродуктів, небезпечні та токсичні відходи, акцизні податки на одноразові упаковки і тару, масла, нафту і нафтопродукти, мінеральні добрива та пестициди, акумулятори, що містять кадмій і ртуть, старі автомобілі. Зокрема, в Бельгії діють податки щодо фінансування природоохоронних заходів через фонди (податок на екологічно небезпечну продукцію, на джерела іонізуючого випромінювання, регулюючі екологічні податки для витіснення з ринку екологічно шкідливої продукції та технологій). Екологічні податки активно використовують країни Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина) [6].

Екологічне оподаткування повинне враховувати реальний обсяг завданих збитків, а також справжні витрати на їх відшкодування. В іншому

випадку, на думку В. Г. Боронос, І. Д. Скляр, або відбувається неадекватне відображення процесів забруднення довкілля, або не створюються фінансові умови для компенсації та ліквідації завданих збитків [7, с. 335].

Як зауважує А. А. Горелов [8], заходи й інструменти, що успішно зарекомендували себе в інших державах, придатні і в українських реаліях.

З позиції В. Міщенко, зазначає, що база екологічного оподаткування потребує розширення, адже недостатніми за європейськими стандартами є фінансові можливості природоохоронної діяльності. Частково задіяні ринково-економічні регулятори впливу та стимулювання екологічно-орієнтованої поведінки суб'єктів господарювання. Недостатньо розвинені такі інструменти: здешевлення кредитів комерційних банків і система податкових пільг. Практично не працює коротке та довгострокове кредитування природоохоронних заходів, обмеженим є застосування екологічного страхування [9].

На думку українського науковця О. Колонова [10, с. 156], характерною рисою сучасного етапу процесу вдосконалення природоохоронного законодавства країн ЄС є:

- орієнтація на стійкий розвиток, що залежить від системи рішень і заходів, які повинні використовувати органи державної влади під час реалізації природоохоронних планів дій;

- використання цілісного підходу, що вимагає тісного зв'язку між нормативно-правовими актами в галузі охорони навколишнього середовища, який означає, що у процесі прийняття деяких рішень законом дозволено враховувати широкий спектр інтересів і поглядів, включаючи суспільні.

У процесі вдосконалення вітчизняного податкового законодавства враховують, наприклад, досвід Японії, де використовують диференційовані районні податки на автотранспорт для контролю за вихлопними газами; спеціальні податки для електромобілів. Формуючи фонди охорони і відтворюючи природні ресурси за рахунок екологічних податків, здійснюється відтворення природних ресурсів [11]. Однак, проблема енергозбереження стоїть в Японії дуже гостро, що пояснюється в першу чергу бідністю країни на природні енергоносії, зокрема нафту. У цей час вона змушена імпортувати 80% необхідних їй енергоносіїв [12, с. 101].

В Україні екологічні податки, навіть після підвищення їх ставок, є незначними порівняно із зарубіжними країнами. Зрозуміло, що як за кількісним, так і за якісним складом українська та зарубіжні системи екологічного оподаткування значно відрізняються. А це ускладнює їх порівняння.

Саме складність ситуації та постійне зростання обсягів споживання енергоносіїв на потреби в енергетиці штовхають політиків до пошуку нових рішень. Одним із таких рішень, які широко розповсюджені в ЄС, є ідея об'єднаної енергетичної системи. Мета цієї системи – вирівнювання навантажень, згладжування піків та оптимальне використання різних відновлюваних джерел енергії для виробництва електроенергії. У зимовий період більше електроенергії виробляється вітровими електростанціями, розташованими

у північних країнах ЄС, у літній – сонячними електростанціями, що працюють в південних країнах [13, с. 27].

Наразі все більше країн світу ставлять собі за мету перехід на 50 відсотків використання відновлюваних джерел енергії в енергетичному секторі. Кожна з цих країн розробила свій власний шлях досягнення мети, який відрізняється від іншого за декількома показниками: часом імплементації, об'ємом, цільовим напрямком. Це пов'язано як з необхідністю підвищення рівня енергетичної безпеки, так і з задачею недопущення глобальної зміни клімату шляхом скорочення викидів вуглецю в атмосферу. Ще однією тенденцією є усвідомлення необхідності широкого впровадження енергоефективних заходів і їх включення до енергетичних стратегій [13, с. 30]. Таким чином, головним питанням для кожної країни залишається досягнення енергонезалежності та підтримання темпу розвитку власної промисловості.

Поряд із цим у зарубіжних країнах існують специфічні екологічні податки. Привертають увагу податки на відходи електричного та електронного устаткування (WEEE), запроваджені у Швеції, Чехії, Франції, Бельгії, Словаччині, Литві й Австрії. Податок уже закладено у вартість товарів, що поділені на групи: велика побутова техніка (окремо враховуються холодильники), середня техніка (мікрохвильові печі, кондиціонери повітря), мала побутова техніка, (розраховується за одиницю придбаного товару). Так, найбільшу суму (в 30 євро) сплачують за холодильники у Швеції, найменшу – 5 євро у Чехії. Податок на телевізори, комп'ютери та іншу апаратуру розраховують при утилізації на вагу виробу. Отже, 1кг утилізації телевізора у Словаччині коштує 1,7 євро, а в Литві – всього 0,1 євро [14]. В Україні не оподатковують доходи від надання послуг щодо збирання та заготівлі окремих видів відходів. Однак, для швидкого розвитку економічного сектору цього не достатньо.

Доцільним виробництво й імпорт упаковки та товарів в упаковці оподаткувати екологічним податком і спрямувати його виключно на оплату послуг з переробки побутових відходів, що надаються переробниками побутових відходів, які отримали ліцензії на здійснення такої діяльності.

Висновки і пропозиції. Дослідженням встановлено, що фінансові інструменти, застосовувані для контролю за забрудненням навколишньо-

го середовища та раціональним використанням природних ресурсів, значно впливають на реалізацію екологічної політики країн Євросоюзу. Спецтру засобів інструментів і методів впливу на виробників і споживачів досить широкий: екологічні податки, збори і платежі; екологічні пільги. Основна мета використання екологічних податків і платежів полягає не у фіскальній спрямованості, тобто не стільки в поповненні бюджетів різних рівнів, скільки у стимулюванні платників податків щодо дбайливого ставлення до навколишнього середовища і ресурсозбереження, використання нових технологій, зменшення викидів парникових газів в атмосферу.

Зокрема, досвід ряду європейських країн (Данії, Німеччини та Нідерландів) свідчить про те, використання податків для регулювання природокористування, крім позитивного впливу на навколишнє середовище, забезпечує активне впровадження інновацій, пошук нових джерел енергії і, в цілому, підвищує добробут нації, призводить до меншої залежності країни від зовнішнього оточення.

Крім того, в Україні не діють ті види екологічних податкових платежів, що наявні в ЄС. Наприклад, не представлені стимулюючі екологічні податки. Грунтуючись на німецькому досвіді, Україна може розробити доступну систему фінансування енергоефективності, яка сприяє широкому використанню енергетичних сертифікатів та отриманню позики під низькі відсотки для модернізації будівель відповідно до стандартів енергоефективності.

З цією метою, за доцільне вважаємо віднесення енергетичних і транспортних податків та платежів України до екологічних часто є сумнівним, адже база оподаткування таких податків і платежів чинить лише опосередкований вплив на навколишнє природне середовище. Однак, якщо звернути увагу на зарубіжний досвід, енергетичні й транспортні податки також мають належати до числа екологічних податків. Визнання податку чи платежу екологічним впливає на цілі його стягнення: екологічні податки можуть упроваджуватися з метою стимулювання природокористувачів до більш екологічно-орієнтованої поведінки, хоча звичайне оподаткування цього не передбачає. В Україні використання надходжень на екологічні цілі закріплено лише за екологічним податком.

Список літератури:

1. European Commission, Eurostat Statistical Books. Taxation and Customs Union. Taxation Trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway [interactive]. Brussels, 2013, ISSN 1831-8789 [accessed on 2014-01-13].
2. Казакова Н. А. Використання досвіду енергетичної політики Німеччини у підвищенні енергоефективності економіки України / Н. А. Казакова, О. В. Азаренкова // Actual problems of international relations. Actual problems of international relations. Release 126 (part II). – 2015. – С. 101-107.
3. Доповідь про Фіскальні методи регулювання викидів CO₂ автотранспортом в Україні / О. Токмиленко // Національний екологічний центр України. – К., 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://necu.org.ua/wp-content/uploads/Transport_UA_web_v2.pdf/
4. Гранкін О. О. Активізації утилізаційних виробництв автомобільних гумових шин в Україні / О. О. Гранкін, А. О. Житницький // Економічний ноBELівський вісник. – Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. – Дніпропетровськ. – 2014. – № 1 (7). – С. 128-132.
5. Березюк С. В. Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні / С. В. Березюк // Збірник наукових праць ВНАУ Серія: економічні науки. – 2012. – Вип.4 (70). – Т. 2. – С. 8-15.
6. Таранюк К. В. Розвиток фінансового механізму еколого-збалансованого розвитку регіону / К. В. Таранюк // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – № 2. – 2009. – С. 144.

7. Боронос В. Г. Фінансові механізми управління природокористуванням: [монографія] / В. Г. Боронос, І. Д. Скляр. – Суми: Сумський державний університет, 2012. – 351 с.
8. Горелов А. А. Экология [Текст] / А. А. Горелов. – М.: Центр, 2000. – С. 144-158.
9. Міщенко В. Фінансування природоохоронної сфери (чи є критерій достатності?) / В. Міщенко // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 46-55.
10. Коленов О. Особливості формування та реалізації державної екологічної політики / О. Коленов // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 1. – С. 155-164.
11. Суворцева Е. С. Модернизация системы налогов, сборов и платежей в экологической сфере РФ / Е. С. Суворцева // СПС Консультант+. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umc.gu-unpk.ru/umc/archiv/2006/1/Suvorцева.pdf>.
12. Сурменелян О. Р. Світовий досвід управління енергозбереженням / О. Р. Сурменелян // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2013. – № 2. – С. 96-108.
13. Гелетуха Г. Г. Аналіз енергетичних стратегій країн ЄС та світу і ролі в них відновлюваних джерел енергії / Г. Г. Гелетуха, Т. А. Железна, А. К. Праховнік // Аналітична записка Біоенергетичної асоціації України. – № 13. – 2015. – 35 с.
14. Environmental tax revenue [Електронний ресурс] / Офіційний сайт European Commission. Eurostat. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

Мацевич Т.А.

Херсонский национальный технический университет

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Аннотация

Установлено, что финансовые инструменты, используемые для контроля за загрязнением окружающей среды и рациональным использованием природных ресурсов, содействуют в реализации экологической политики стран Евросоюза. Обоснована целесообразность адаптации экологического законодательства Украины относительно норм законодательства ЕС, уточнении и введении понятия финансовые инструменты реализации экологических отношений в отечественную практику. Все это реализует процесс оптимизации финансового обеспечения реализации экологической политики в Украине, повысит эффективность функционирования систем финансирования, и будет способствовать формированию средств для финансирования природоохранных программ и мероприятий. Акцентировано внимание на необходимости выполнения обязательств Украины в рамках Соглашения об ассоциации по приведению экологических стандартов производства к требованиям ЕС, что позволит приблизиться к стандартам ЕС и улучшить состояние окружающей среды в Украине.

Ключевые слова: экологическая политика, глобальное потепление, финансовое обеспечение реализации экологической политики, экологические налоги, экологические программы.

Mazievich T.A.

Kherson National Technical University

FINANCIAL SUPPORT FOR ENVIRONMENTAL POLICY IN FOREIGN COUNTRIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Summary

The research found that the financial instruments used to monitor environmental pollution and natural resource management, it is contributing to the implementation of EU environmental policy. The expediency of adaptation of the ecological legislation of Ukraine on EU legislation, and to clarify the concept of the introduction of financial instruments of ecological relations in the domestic practice. This process implements the optimization of financial support the implementation of environmental policy in Ukraine. This will increase the efficiency of the financial system, and this will contribute to the formation of funds for environmental programs and activities. The attention on the need to implementation of Ukraine's obligations under the Association Agreement to bring environmental standards of production to the requirements of the EU, it will move closer to EU standards and improve the environment in Ukraine.

Keywords: environmental policy, global warming, financial support for the implementation of environmental policy, environmental taxes, environmental programs.